

סיינטולוגיה

השוואה עם דתות
המזרח והמערב

פר-ארנה ברגלי
פרופסור, ההיסטוריה של הדת

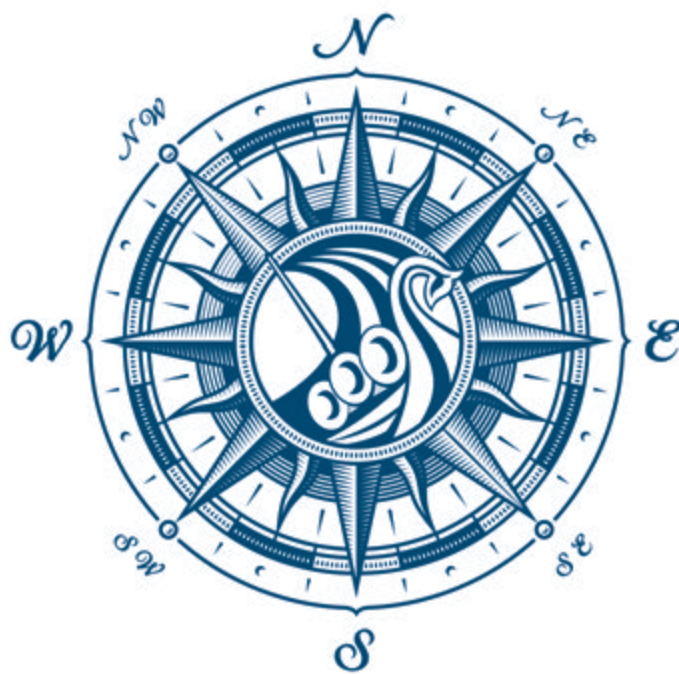
אוניברסיטת שטוקהולם
שטוקהולם, שוודיה

20 במרץ 1996

סיינטולוגיה

השוואה עם דתות
המזרח והמערב

20 במרץ 1996

סיינטולוגיה השוואה עם דתות המזרח והמערב

פר-ארנה ברגלי
פרופסור, ההיסטוריה של הדת

אוניברסיטת שטוקהולם
שטוקהולם, שוודיה

מאחר והתבקשתי בתוקף תפקידי כהיסטוריון דת לחוות את דעתי על ארגון הסיינטולוגיה, אני רוצה בזאת להצהיר את ההצהרה הבאה:

תחילה, אני רוצה לציין שבמחקר שלי עסקתי בעיקר בבודהיזם בצורות האיזוריות השונות שלו ובדת הטיבטית. עם זאת, בהשכלה שלי ובהוראה שלי במכללה, היתה לי סיבה לעבוד ולדון בסוגיות הכלליות על ההיסטוריה של הדת. הסיכום הקצר הבא מבוסס על המחקר שלי על מספר גדול יותר של כתבי דת מארגון הסיינטולוגיה ועל מספר בדיקות מדעיות דתיות ודיונים בנוגע לארגון מזוויות שונות, כולל ההיסטוריה של רעיונות כמו גם היבטים סוציולוגיים ופסיכולוגיים.

בין המחקרים החשובים שפורסמו לאחרונה, אני רוצה לשים דגש במיוחד על "סיינטולוגיה" (1994) מאת בריאן רונלד וילסון (Bryan Ronald Wilson), סוציולוג הדת הבריטי המוביל; על המאמר "מתרפיה לדת" (1994) מאת דורותי ריפסלאנד כריסטנסן (Dorthe Refslund Christensen); ועל המאמר "סיינטולוגיה והדת ההודית" (כאוס מס' 25, 1994) מאת אולוף שונבק (Oluf Schonbeck). בנוסף, ביקרתי בארגון בשטוקהולם ושוחחתי עם נציגיו שם ועם אנשים נוספים בנסיבות אחרות ובכך חיפשתי ליצור הבנה אישית ישירה של דת הסיינטולוגיה.

בדרך כלל מסתכלים על סיינטולוגיה כדוגמה של "דת חדשה", כינוי שבדרך כלל מתייחס לתנועות שנוצרו בעולם המערבי במאה הנוכחית, ושהגיעו לשיאו בשנות ה-60 ולאחר מכן. בכינוי הזה מתייחסים לא רק למקורות של הדת אלא גם מרמזים שה-"רוחניות החדשה" הזאת שונה מבחינות רבות מכנסיות, קהילות ופלגים ותיקים יותר ככל שזה נוגע לקונספט, לטקסים דתיים, לשיטות של עבודה מיסיונרית והשגת חברים חדשים. ייתכן שהכינוי "דתות חדשות" הוא גם ביטוי של דעה דיס-אסוציאטיבית; שבעקבות להיטות מסוימת "להסביר" את המקור וההיווצרות על בסיס של ניתוחים חברתיים ופסיכולוגיים, הם עשויים לצמצם דתות חדשות לפעילויות של הפקטורים החברתיים והפסיכולוגיים האלה. אפשר להבחין ברגזנות, במיוחד אצל כותבים ששייכים או קשורים בקשר קרוב לקהילות דתיות ותיקות ומבוססות יותר, בנוגע ל-"תחרות" שמוצעת על-ידי ה-"רוחניות החדשה". במקרים מסוימים, זה בא לידי ביטוי על-ידי תיוג הדתות האלה בתור "כתות" וטענות שהן מושכות בעיקר אנשים צעירים שנמצאים בנסיבות רגשיות ואז הן מחזיקות בהם בשיטות מפוקפקות וסמכותיות. כל הדתות, הכנסיות והקהילות הדתיות היו "חדשות" בנקודה מסוימת בזמן, והופיעו על רקע ותיק יותר ומסורתי עם כל המשתמע מזה ככל שזה נוגע לעבודה מיסיונרית, המרת דת, ארגון והפצת המסר.

המכשור, ההתמקדות בחיים כאן ועכשיו, הארגון ואוצר המילים הרציונלי והטכני שקיימים ב-"דתות חדשות" מסוימות גרמו לנציגים של קהילות נוצריות עיקריות להטיל ספק באם ניתן להתייחס אליהן כאל דתות. דיון זה הוא בעל עניין ורלוונטיות קטנים כיום עבור היסטוריון דת.

לדוגמה, אם אדם משתמש בהגדרה רווחת של דת – "דת היא האמונה בקיומו של העולם העל-טבעי, אמונה שבאה לידי ביטוי בראש ובראשונה במושגים של אמונות מסוגים שונים שמודגמות באופן מוחשי בטקסים, בקיום מצוות ובסיפורי אפוס" (אייק הולטקרנץ, "שיטות במסגרת מחקר השוואתי בדת", 1973, עמוד 13), ארגון הסיינטולוגיה בצורה מאוד ברורה נראה כדת. בנוסף אין שום סיבה להיסטוריון דת לדרג דתות שונות שהתחילו בזמנים שונים על סולם של ערך.

אפשר לנתח דתות בדרכים רבגוניות ומזוויות גישה שונות. בהקשר זה, נראה ראוי להשתמש בסידור שיצביע על וריאציות וניואנסים כמו גם על דרגת המלאות. היסטוריון הדת ניניאן סמארט, בכמה מעבודותיו, סידר את המצגת שלו באופן פדגוגי תחת שבע כותרות, כל אחת מהן מכוונת לממד מאפיין וספציפי של הדת שנמצאת בבדיקה. שבעת הממדים האלה הם הטקסי והמעשי; הרגשי והדברים שקשורים להתנסות; המיסטי והנרטיבי; הפילוסופי והחינוכי; האתי והמשפטי; החברתי והמוסדי; ולבסוף, החומרי והאסתטי. על בסיס הדפוס הזה, אפשר להבחין במאפיינים הטיפוסיים בדת אחת בדרך כזאת שמסייעת לערוך השוואות עם דתות אחרות והשוואות יחסיות אחרות.

הצהרה זאת היא לא המקום לתאר את ההיסטוריה של ארגון הסיינטולוגיה, וגם לא לדון בבעיות האמינות של מקורות שמולן ניצב היסטוריון דת כשהוא בא להשוות את התרומות של המייסד הדינמי של דיאנטיקה וסיינטולוגיה, ל. רון האברד (1911-1986), מתקופות שונות בהתפתחות שלו. וגם ההתפתחות מהתרפיה של דיאנטיקה לעקרונות של דת הסיינטולוגיה לא יידונו כאן; נקודת ההתחלה ככל שזה נוגע למקור של הדת היא פשוט התמונה של עצמה שהארגון רואה בה כמייצגת.

הממד הראשון הוא הטקסי והמעשי. כאן נמצא הייעוץ הרוחני האישי שנקרא אודיטינג, והחינוך הדתי של סיינטולוגיה, שנקרא הכשרה. כאן נמצאים הטקסים הקולקטיביים, השירותים והטקסים הדתיים שנערכים בקביעות עבור נישואין, הענקת שם לילדים והלוויות. נוהל האודיטינג והמבנה שלו תלויים באופן טבעי ישירות בנקודת מבטה של הדת על האדם והאפשרויות הרוחניות שלו להתפתח, שיידונו בהמשך. העיקרון הוא שהאינדיבידואל בדרך מגובשת מגיע לידי הכרה במצב הרוחני שלו ובמה שמונע את ההתפתחות שלו כישות רוחנית. על-ידי הפיכת מחסומים כאלה לגלויים, האינדיבידואל נמצא בעמדה שבה הוא יכול להסיר את הדברים האלה ולהתקדם. מהבחינה הזאת, לייעוץ הרוחני יש דמיון כלשהו לפעילות תרפויטית מסוימת והשיטה גם מזכירה את אלה שנמצאות בשימוש על-ידי צורות מסוימות של בודהיזם והינדואיזם, שגם הן מבוססות על מערכת יחסים קרובה בין המורה והתלמיד והאינטראקציה בין הצורה והאינטואיציה.

נראה שהטקסים הדתיים הקולקטיביים מושפעים מהנצרות ואינם ייחודיים בתוך ההקשר המערבי. הטקסטים שמנחים את הביצוע של הטקסים מספקים רושם מכובד והולם.

הממד השני קשור להתנסות והוא יותר קשה להבנה. בהתבסס על מידע מחברים פעילים של הדת וגם מצופים חיצוניים, הטקס הקולקטיבי נותן למשתתפים את ההזדמנות להתנסות בקהילה ובמסירות. הייעוץ האישי, כמו התנסויות דומות בדתות אחרות, הוא כנראה נתון לאותם מתחים שעשויים להתעורר במהלך נוהל כזה; אבל הוא כפי הנראה גם מסוגל לספק התנסות של הקלה ושחרור.

הממד השלישי הוא הנרטיבי והמיסטי. מהבחינה הזאת, סיינטולוגיה נראית די לוקה בחסר, באופן יחסי. אפשר לקבל את הרושם שההיסטוריה הקצרה והגישה הרציונלית והכמעט טכנולוגית שלה מונעות את ההיבט הזה של הדת. עם זאת, כשקראתי את החומר שניתן לי, תהיתי אם תיאור חייו של ל. רון האברד, במיוחד בשלב המוקדם, נשא איתו מרכיב של ביוגרפיית קדושים, ויכול להיות שיש כאן עניין לעקוב אחר ההתפתחות.

הרביעי הוא ממד הפילוסופיה והדוקטרינה. אי אפשר להתייחס בצורה הולמת לפילוסופיה הנרחבת והמסובכת למדי של סיינטולוגיה ביריעה המוגבלת הזאת. בחלקה זו דוקטרינה אזוטריה, שבה המשמעות המלאה של כל מיני דברים מתגלה על בסיס הדרגתי, תוך שימוש בטרמינולוגיה אזוטריה עם הרבה חידושים לשוניים מילוליים ושינויים סמנטיים. אפשר להגיד שלמרות שהמושג של "ישות עליונה" קיים, מושגים אחרים של אמונה גם ממלאים תפקיד חשוב. החלק המהותי ביותר הוא שנטען כי בן אדם הוא ישות רוחנית. האדם עצמו, מעבר לשמו, גופו והמינד, נקרא תטן (עבור "רוח", "נפש", "כוח החיים") מהמילה תטה, סמל למחשבה או לנפש. התטן הוא לא-חומרי והוא למעשה לא חלק מהעולם הפיזיקלי שלנו, אלא לכוד בתוכו וכורע בו תחת הנטל, כשהוא נוטל גוף אנושי בלידה.

הגורם לזה הוא קיומים מוקדמים יותר ומעשים בחיים האלה או בקודמים שמונעים תובנה והבנה. המטרה של נוהל האודיטינג היא שהמכשולים האלה, ה-"עקבות" מן העבר, מתגלים ומובנים וכך

נעלמים. בדרך זו, בן אדם, או ליתר דיוק התטן, מתפתח מהרגשי והריאקטיבי מעלה עד לרמות גבוהות יותר של תובנה וחופש.

המטרה היא שהתטן ישיג מצב שהוא דמוי-אל אבל שלמעשה הוא המצב המקורי. מאמינים שלכל אדם יש את הפוטנציאל הזה של התפתחות. מאמינים שהוא טוב ביסודו ושיש לו את הפוטנציאל להשגת מצב רוחני גבוה יותר וידע על הישות העליונה.

מכך אנחנו יכולים לראות שלסיינטולוגיה יש תיאולוגיה, אנתרופולוגיה ודוקטרינה לישועה של קוהרנטיות פנימית, שהן תוצאה של מחשבה מקיפה. הדבר הראשון שמכה בהיסטוריון דת הוא הדמיון הגדול שקיים בין הכתבים האלה לאלה שקיימים בדתות הודיות מסוימות ולמערכות של פילוסופיה דתית הודית. באלה, אנחנו גם מוצאים את המושג שלמעשים של האדם יש השלכות על החיים העתידיים שלו בצורה של התנסויות שיכולות להיכנס לפעולה מחדש, ושלאחר מכן יוצרות את העתיד שלו. דרך מעשים טובים, מדיטציה ותרגילים אחרים, אפשר לאתר את ההתנסויות האלה ולהעלים אותן כדי להפיק תועלת או להפוך את ההתפתחות הרוחנית לאפשרית בכלל. בשיטות של דת ההינדו, המרכז והמהות של כל בן אדם נחשבים למורכבים מישות רוחנית, נשמה שנמצאת מעבר לכל אינדיבידואליות. יש להקל על הנשמה הזאת כדי שהיא תשוב למצבה המקורי.

השפה הטכנית לעתים של סיינטולוגיה בתיאור הנהלים האלה מוצאת את המקבילה לה בטכנולוגיות הגאולה של ההודים.

סידור הכתבים במבנה היררכי כך שאדם חייב קודם כול להשיג רמה רוחנית או מצב רוחני מסוימים כדי להיות זכאי להשתתף ברמה הבאה הוא גם משותף לסיינטולוגיה ולכמה אסכולות מחשבה הודיות. עבור שתי המסורות, מעברים בין הרמות קשורים לביצועים מכל מיני סוגים.

הממד החמישי הוא האתי והמשפטי. בגלל שמאמינים שהאדם הוא טוב ביסודו, הוא מסוגל לבחור את הנכון והטוב. בעיקרי האמונה של דת הסיינטולוגיה, באה לידי ביטוי האמונה בזכויות השוות של כולם ומושם דגש על זכויות האדם. הפרספקטיבה הרחבה יותר ללא ספק נכללת, אפילו אם האתיקה בסיינטולוגיה סובבת הרבה סביב האינדיבידואל. יש גם את הביצוע של פעילויות לשיפור חברתי דרך ארגונים שונים, שהן לא העניין המרכזי של היסטוריון דת.

הממד השישי, החברתי והמוסדי, עשוי לשקף את האינטגרציה והקבלה של קהילה דתית לתוך החברה שסובבת אותה. ארגון הסיינטולוגיה מאורגן באופן המזכיר את הכנסיות הנוצריות, כלומר, עם היררכיה של כמורה ושל אלה שאינם כמרים בתור הכוח המאחד. הפעילויות השונות של הקהילה קיימות אבל, מאחר והעיסוק מרוכז סביב האינדיבידואל וההתפתחות שלו, לא מקבלים את הרושם שהקהילה של הארגון היא הישות החברתית המרכזית. מתוך הסקרים הזמינים, נראה שהחבר הממוצע נמצא בשנים המוקדמות של גיל העמידה ומבחינה חברתית שייך למעמד הבינוני. החבר הממוצע בנוסף אינו מצטרף

בתגובה ל-"משבר" כלשהו, זה נכון גם במקרים שבהם מישהו עזב את הארגון. הפעילות של הארגון, בהתאם למידע בהישג יד, ממומנת באמצעות תרומות מהחברים בקבוצה.

הממד השביעי והאחרון הוא החומרי והאסתטי. הייעוד של הקפלה עבור שירותים דתיים, הביגוד של היועצים הרוחניים והסימבוליות הדתית באופן כללי יוצרים באופן טבעי השוואה עם הנצרות המערבית. ייחודי לארגון הסיינטולוגיה הוא המשרד עבור המייסד, ל. רון האברד, שנמצא בכל ארגון. נראה שזה משמש כסמל של הוקרה וכבוד כלפי המורשת שלו.

המסקנה של בחינה קצרה זו את ההיבטים השונים של ארגון הסיינטולוגיה היא שקיימים קווי דמיון רבים עם דת המזרח, בעניינים הנוגעים להשקפה על הטבע האנושי ומבנה הדוקטרינה. הארגון והשירותים הדתיים מזכירים יותר את המערב והנצרות.

יתרה מזאת, סיינטולוגיה נראית באופן מלא כדת ולכן זה טבעי להביע את הדעה, בקהילה שיש בה חופש דתי, שצריך להעניק לה את המתקנים כדי לענות על הצרכים של התומכים בה והחברים באמונה הדתית שלה.

פר-ארנה ברגלי
שטוקהולם, שוודיה
20 במרץ 1996

